

W drugim dniu obradom Sekcji przewodniczył ks. prof. dr hab. Jan Kanty Pytel (Poznań). Referat wygłosił ks. dr Stanisław Włodarczyk (Częstochowa), *Człowiek obrazem Boga (Rdz 1, 26-27) według św. Jana Chryzostoma*. Komunikaty w tym dniu przekazali: ks. dr Tadeusz Brzegowy (Tarnów), *Wybranie Jeruzolimy w świetle Psalmów*, ks. doc. dr hab. Tomasz Hergesel (Wrocław), *Tradycja afrykańska w teologii biblijnej*, dr Zdzisław Kaper (Kraków), *Stan i potrzeby qumranologii w Polsce*.

Ks. dr St. Włodarczyk podjął próbę przedstawienia interpretacji problemu biblijnego przez reprezentanta egzegetycznej szkoły antiocheńskiej na podstawie homilii i komentarzy biblijnych. Mówił o wydaniach krytycznych dzieł św. Jana Chryzostoma, o chryzostomowej metodzie interpretacji Pisma św. na tle zasadniczych kierunków egzegezy IV—V wieku. Podjął próbę przedstawienia interpretacji Rdz 1, 26-27. Na końcu pytał, jaki wpływ wywarło, oprócz Biblii, środowisko religijne i filozoficzne IV i V wieku na kształtowanie się koncepcji człowieka jako obrazu Boga.

Ks. dr T. Brzegowy sięgał do żywej tradycji izraelskiej, noszącej w sobie przekonanie o wybraniu Jeruzolimy, będącej owocem wolnej decyzji Boga. Izrael bowiem wprowadził Jeruzolimę do samego serca swej religii i teologii. Formuły wybrania spotykane w Psalmach, fakt wybrania Góry Świętej i miasta stały się przedmiotem analizy referującego. Zakończył identyfikacją miejsca wybrania, w którym zamieszkał Bóg ze swoim ludem.

Ks. doc. T. Hergesel przedstawił próbę ukazania pewnych stychnych motywów pomiędzy Biblią i kulturą afrykańskich ludów. Szczególna troska o zachowanie rodu, liczne potomstwo oraz rola pierworodnego syna, znaczenie i sposób nadawania imienia występujące w tej kulturze przypominają nam tradycje okresu patriarchów biblijnych. Szukanie motywów biblijnych w tradycji afrykańskiej miało na celu zebrać rozproszone okrucy ustnej tradycji, zbliżonej do tradycji biblijnej zwłaszcza Starego Testamentu.

Ostatni komunikat dra Zdz. Kaper miał na celu przekazać informacje o badaniach i osiągnięciach qumranologicznych, które staną się przedmiotem sesji qumranologicznej w Mogilanach k. Krakowa.

W pierwszym i drugim dniu obrad toczyła się ożywiona dyskusja wokół przedstawionej problematyki. Wskazano w niej na potrzebę współpracy z patrologami w interpretacji tekstu biblijnego. Coraz częściej bowiem odzywają się głosy o sens integralny tekstu. Droga do tego sensu została utworzona przez tradycję wschodnią. W dyskusji padały głosy sugerujące powrót do podziału sensów biblijnych wskazanego przez de Lubaca.

We wnioskach o. opat prof. Augustyn Jankowski OSB (Tyniec) poinformował o składzie i pracach Komisji Biblijnej Synodu Plenarnego w Polsce, której przewodniczy, złożonej z 18 członków — biblistów.

Proponowano, by spotkanie Sekcji w 1990 r. odbyło się w Warszawie.

W obradach Sekcji brało udział 50 biblistów polskich z różnych ośrodków teologicznych, wśród nich biskupi-bibliści: ks. bp Andrzej Suski (Płock) i ks. bp Edward Samsel (Łomża).

Kraków

KS. TADEUSZ MATRAS

Ks. Stanisław Mędała CM

SPRAWOZDANIE Z MIĘDZYNARODOWEGO KONGRESU KUMRANOLOGICZNEGO W GRONINGEN (1989)

W dniach 20-23 sierpnia 1989 r. odbył się międzynarodowy Kongres na temat tekstów kumrańskich oraz historii wspólnoty esseńskiej. Organizatorem kongresu był Instytut Kumranologiczny przy Wydziale Teologicznym Uniwersytetu w Groningen. W kongresie brało udział blisko 50 osób z najważniejszych ośrodków zajmujących się

problematyką kumrańską, zwłaszcza z Izraela i USA. Z Polski oprócz niżej podpisanego w kongresie uczestniczył dr Zdzisław Kaper z Krakowa.

Problematyka kongresu skupiała się na trzech zagadnieniach: na publikacji i badaniu tekstów biblijnych, na rekonstrukcji i analizie tekstów sekciarskich oraz na historii wspólnoty kumrańskiej. Na temat tekstów biblijnych wygłoszono siedem referatów połączonych z dyskusją. Dotyczyły one takich zagadnień, jak zwój Jeremiasza z grotty 4 (E. Tov), odmienne lekcje w 4QSDz^a (J. Trobelle), korekty nomistyczne w 4QSm^a (A. Rofé), Ps 105 i 106 w Kumran (G. J. Brooke), spojrzenie na proces pisarski w 4QSm^c (J. Lübbe), studium komputerowe na temat relacji między 1QpHab a starożytnymi przekładami biblijnymi (L. V. Montaner). Najciekawszym był referat, który wygłosił E. Ulrich, pt. *Zwoje biblijne z czwartej grotty kumrańskiej: sprawozdanie z postępu ich publikacji*. Referent omówił około 130 zwójów znalezionych w grocie czwartej z tekstami biblijnymi, które nie zostały jeszcze opublikowane oraz przedstawił stan ich badań. Teksty te będą opublikowane w serii *Discoveries in the Judean Desert* (DJD) w Oksfordzie w tomie 9 (35 rękopisów), w tomie 10 (46 rękopisów) i w tomie 12 (52 rękopisy). Wśród rękopisów biblijnych z czwartej grotty szczególną wartość mają: 4QPalaeoGen¹, 4QPalaeoEx¹, 4QPalaeoDeut^r, 4QSam^a oraz 4QJer^b. Największym rękopisem jest 4QPalaeoEx^m, który zajmie w publikacji 20 plansz. Pod względem ilości kopii na pierwszym miejscu jest reprezentowana Księga Psalmów (20 rękopisów) i Księga Izajasza (20 rękopisów), a następnie idzie Księga Powtórzonego Prawa (19 rękopisów). Ulrich stwierdził, że rękopisy biblijne z czwartej grotty zawierają różne tradycje tekstualne. Utrzymuje on, że większość rękopisów była przepisywana w Kumran. Ale suponuje on, iż do Kumran przychodziły także grupy religijne i przynosiły ze sobą swoje teksty biblijne.

Na temat pism sekciarskich wygłoszono 10 referatów. Dotyczyły one m.in. psalmów apokryficznych, Zwoju Świętynnego i Dokumentu Damasceńskiego. Na szczególną uwagę zasługuje referat, który wygłosiła Debora Dimant z Hajfy, pt. *Wizja Merkabah w Drugim Ezechielu (4Q385 5)*. Druga Księga Ezechiela jest apokryfem pochodzący od protoeseneńczyków, który stanowi przeróbkę kanonicznej księgi Ezechiela. Fragment tego apokryfu, będącego rodzajem apokalipsy, opublikowali i omówili w *Revue de Qumran* (13: 1988, 45—58) J. Strugnell i D. Dimant. Wizja Merkabah, czyli tronu Bożego stanowi przeróbkę Ez 1, w której znaczący motyw literackie i teologiczne występujące w *Pieśniach ofiar sobotnich*, w Dn 7 i 1 Hen 14.

Doskonale przygotowany wykład na temat tekstu egzorcyzmu z 11QPsAp^a zaprezentował Emil Puech, dominikanin ze Szkoły Biblijnej w Jerozolimie. Referent zlustrował, jak z fragmentów rękopisu zawierających po kilka słów, a nawet tylko po kilka liter z poszczególnych słów można zrekonstruować nieznaną dotąd dokument z kręgu chasydejskich, którym posługiwano się do modłów i egzorcyzmów nad opętanymi.

Trzeci dzień kongresu został poświęcony przedyskutowaniu zagadnień związanych z początkami ruchu eseneńskiego. Z referatów i głosów w dyskusji wynikało, że geneza ruchu eseneńskiego, łączność między eseneńczykami i kumrańczykami oraz postać Nauczyciela Sprawiedliwości stanowią nadal punkty sporne. Ogół uczonych opowiada się jednak za identyfikacją kumrańczyków z eseneńczykami oraz za rekonstrukcją historii eseneńczyków dokonaną przez J. T. Milika i R. de Vaux w oparciu o dokumenty z Kumran i badania archeologiczne. Istnieją jednak rozbieżności w interpretacji dokumentów kumrańskich odnośnie do początków wspólnoty eseneńskiej oraz roli Nauczyciela Sprawiedliwości. J. Murphy O'Connor w oparciu o analizę literacką Dokumentu Damasceńskiego opracował hipotezę, wysuniętą przez W. F. Albrighta jeszcze przed odkryciem pism kumrańskich, że eseneńczycy jako sekta religijna wywodzą się z judaizmu babilońskiego. W przeciwieństwie do tej hipotezy, Instytut Kumranologiczny w Groningen, któremu przewodniczy Garcia Martinez, opracował hipotezę pochodzenia eseneńczyków z judaizmu palestyńskiego. Według Martineza korzenie ruchu eseneńskiego można śledzić w łonie judaizmu palestyńskiego z okresu przedmachabejskiego. W swoim referacie Garcia Martinez skupił uwagę na argumentację uzasadniającą hipotezę z Groningen głównie przeciwko N. Golbowi. Golb utrzymuje bowiem, że teksty znalezione w Kumran pochodzą z biblioteki świątyni jerozolimskiej ukrytej w grotach nad Morzem Martwym w czasie wojny żydowskiej w latach 66—70, a nie od eseneńczyków z Kumran (na temat tej hi-

potezy zob. S. Mędała, *Nowa hipoteza na temat pochodzenia pism znad Morza Martwego*, StThVars 26, 1988, nr 1, s. 117—136). Słabe punkty w dokumentacji z Kumran zwłaszcza na temat początków essenizmu, jak również Nauczyciela Sprawiedliwości wykazywał P. R. Davies z Sheffield.

Obrady Kongresu kumranologicznego w Groningen dowiodły, że istnieje jeszcze wiele nieopublikowanych, ale ciekawych tekstów pochodzących z groty czwartej. Opublikowanie zwojów biblijnych z groty czwartej pozwoli dokładniej ustalić dzieje tekstu hebrajskiego zawartego w Biblii Hebrajskiej, w przekazie masoreckim. Nieopublikowane dotychczas teksty sekciarskie pozwolą dokładniej zbadać genezę apokaliptyki i mistyki żydowskiej. Duże znaczenie będzie miało opublikowanie tekstu apokryficznej Druhej Księgi Ezechiela.

Dyskusja nad historią wspólnoty kumrańskiej wykazała, iż istnieje jeszcze wiele niejasności dotyczących genezy esseńczyków oraz początków ruchu kumrańskiego. W dalszym ciągu tajemnicą jest osłonięta postać założyciela ruchu kumrańskiego zwanego w tekstach kumrańskich Nauczycielem Sprawiedliwości. Dyskutuje się, czy był on arcykapłanem sprawującym władzę w latach 159—152 przed Chr. oraz czy był twórcą całego ruchu esseńskiego (H. Stegemann) czy też tylko ruchu kumrańskiego w ramach szerszego ruchu esseńskiego (F. Garcia Martinez).

Kongres kumranologiczny w Groningen odbywał się w związku z XIII Kongresem Międzynarodowej Organizacji do Badań Starego Testamentu (IOSOT) w Leuven. Jako postulat wystosowano do kongresu IOSOT w Leuven wniosek, żeby powołać Międzynarodową Organizację do Badań Tekstów Kumrańskich, której Kongresy odbywałyby się co trzy lata w łączności z kongresami IOSOT.

Warszawa

KS. STANISŁAW MĘDAŁA CM

Zdzisław J. Kapera

DRUGIE MIĘDZYNARODOWE KOLOKWIUM QUMRANOLOGICZNE (Kraków—Mogilany 1989)

W dniach 10—15 września 1989 r. odbyło się w Mogilanach k. Krakowa drugie międzynarodowe kolokwium qumranologiczne nt. „Mistrz Sprawiedliwości w świetle tekstów z Qumran”. Spotkanie miało na celu złożenie pośmiertnego hołdu ks. Jeanowi Carmignacowi (1914—1986), jednemu z najwybitniejszych hebraistów europejskich XX wieku, założycielowi i przez trzy dziesięciolecia redaktorowi „Revue de Qumran”, znakomitemu znawcy rękopisów znad Morza Martwego. Jak pisałem na łamach „Ruchu Biblijnego i Liturgicznego” (40, 1987, 119—132) ks. J. Carmignac pozostawał w żywym kontakcie z Komisją Orientalistyczną Oddziału Krakowskiego PAN i bawił z wykładami w Krakowie w r. 1985.

Zebranych w Mogilanach, powitał założyciel i honorowy przewodniczący Komisji Orientalistycznej, prof. dr hab. T. Lewicki. Wspomnienie o ks. J. Carmignacu wygłosił ks. A.-M. Denis (Louvain).

W trakcie pięciodniowych obrad wygłoszono ponad dwadzieścia referatów koncentrujących się wokół pięciu głównych tematów. Najwięcej i najbardziej szczegółowo dyskutowano o postaci Mistrza Sprawiedliwości, twórcy wspólnoty z Qumran, o którym kard. J. Daniélou pisał, że jest „prawdziwie godną podziwu postacią religijną”, jedną z tych, „które przed Janem Chrzcicielem, przygotowywały przyjście Chrystusa”. B. Thiering (Australia, Sydney) starała się przekonać obecnych, że datowanie Mistrza Sprawiedliwości na okres hasmonejski jest mało prawdopodobne w świetle paleografii.